

TEMAT: ZDANIE ZŁOŻONE.- temat na 2 godziny lekcyjne
PROSZĘ PRZECZYTAJ ZE ZROZUMIENIEM PONIŻSZE INFORMACJE, A NASTĘPNIE
ZRÓB NOTATKĘ DO ZESZYTU.

1. Co to jest zdanie złożone? To takie zdanie, które zawiera co najmniej dwa orzeczenia. Wcale nie musi być długie, może składać się tylko z dwu wyrazów, o ile będą to czasowniki. Np. *Idzie i śpiewa*. Jeśli wykryjemy kilka czasowników, to dzielimy zdanie na części "obsługiwane" przez te czasowniki. Bardzo pomocne są przecinki i spójniki, które na ogół wyznaczają linię podziału. Każda z takich wydzielonych części zawierająca czasownik, to **zdanie składowe**.

np. *Waldek odwiedził Maćka (1) / i razem poszli do klubu,(2) / który otwarto przed tygodniem.(3)*

2. Jakie są rodzaje zdań złożonych? To zależy od wzajemnego stosunku zdań składowych. Mogą one być od siebie całkowicie niezależne i doskonale funkcjonować jako zdania pojedyncze, albo też jedno nie może istnieć bez drugiego.

- **zдания złożone współrzędnie** - już sama nazwa podpowiada, że chodzi o takie zdania składowe, które są sobie równe, więc nic nie tracą na przekazie, jeśli je od siebie oddzielimy. Np. zdanie złożone: *Zosia lubi opalać się nad morzem, (1) / a Kasia przepada za jazdą konną.(2)* spokojnie można podzielić na dwa pojedyncze: *Zosia lubi opalać się nad morzem. Kasia przepada za jazdą konną.* Czy jest między nimi jakaś różnica? W treści nie, ale w brzmieniu zdecydowana. Przeczytajcie oba przykłady na głos, zachowując odpowiednią intonację, a sami się przekonacie. Jeśli chcemy, aby nasza wypowiedź była opisowa, statyczna, spokojna, płynna itp. - zastosujemy zdania złożone. Aby podkreślić dynamikę tekstu - zastosujemy zdania pojedyncze.

- **zдания złożone podrzędnie** - tu nazwa podpowiada, że jedno zdanie jest "pod", czyli zależy od tego, które jest "nad". Zdanie nadrzędne, aczkolwiek może istnieć samodzielnie, można uzupełnić dodatkową treścią, zadając pytanie, na które odpowie właśnie zdanie podrzędne. Np. *Na przystanku stali ludzie, (1) / (jacy?) którzy czekali na tramwaj.(2)* Zwróćcie uwagę, że zdanie (2) w oderwaniu od całości jest po prostu niezrozumiałe.

3. Jakie znamy rodzaje zdań złożonych współrzędnie? Rozpoznamy je po charakterystycznych spójnikach (mogą też być tylko przecinki), a kto będzie chciał się kierować logiką - również po treści.

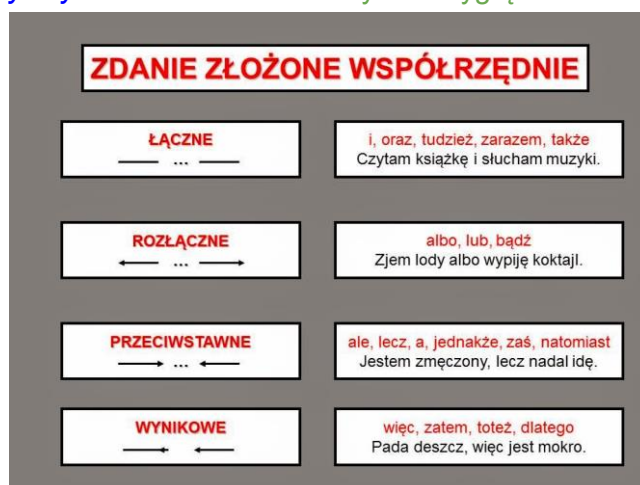
- **łączne (przykładowe spójniki: i, a oraz)** - treści zdań składowych współistnieją w czasie i przestrzeni, coś je łączy, ale bardzo luźno, np. *Ewa lubi czytać i często wypożycza książki. UWAGA! Przed spójnikami "i"/"oraz" nie stawiamy przecinka (chyba że się powtarzają).**

- **rozłączne (przykładowe spójniki: albo, lub)** - treści zdań składowych wykluczają się nawzajem, nie mogą istnieć jednocześnie, np. *Jacek będzie sprzedawał widokówki albo pomoże babci w ogródku. UWAGA! Przed tymi spójnikami nigdy nie stawiamy przecinka (chyba że się powtarzają).*

- **wynikowe (przykładowe spójniki: więc, toteż)** - treść jednego zdania wynika z treści drugiego, stanowi jego logiczną konsekwencję, np. *Zbierało się na deszcz, więc Zosia wzięła ze sobą parasol.*

- **przeciwstawne (przykładowe spójniki: ale, lecz)** - treści obu zdań stoją w sprzeczności do siebie, treść zdania drugiego jest jakby wbrew logice, zaskakuje nas, np. *Ola była już bardzo zmęczona, ale uczyła się dalej.*

- **synonimiczne*** (**przykładowe spójniki: czyli**) - zasadnicza myśl zdania pierwszego jest w zdaniu drugim przekazana innymi słowami (synonim to wyraz bliskoznaczny), np. *Bał się swojego cienia, czyli był wielkim tchórzem.* wykres wygląda tak: ----- = -----

Jak widać, ich wykresy są bardzo proste, wystarczy zapamiętać kolejność strzałek:

- w zdaniach łącznych brak strzałek -----
- w zdaniach rozłącznych strzałki się rozchodzą w przeciwnie strony < ---- >
- w zdaniach wynikowych strzałki wchodzą jedna w drugą > ---- >
- w zdaniach przeciwstawnych strzałki się zderzają > ----- <

* Nie ma w programie nauczania.

* To bardzo ogólne stwierdzenie. Przecinek przed "i" może wydzielać zwrot wtrącony, np. *Widziałam film, o którym mi opowiadałaś, i byłam bardzo zadowolona.*

4. Jak poradzić sobie z poleceniem: *Przekształć zdania pojedyncze na zdanie złożone współrzędnie.*

To proste - zestawiamy ze sobą parę zdań pojedynczych, ale zamiast kropki po pierwszym, wstawiamy tylko przecinek lub odpowiedni spójnik (na ogół poprzedzony przecinkiem). Jeśli polecenie nie określa, o jakie zdanie współrzędne chodzi, wybierzcie spójnik, który najbardziej pasuje. Posłużcie się logiką. Przecież nie napiszecie: *Ewa lubi czytać, ale/albo (?) często wypożycza książki.* - bo to jakiś bełkot. Tu pasuje tylko sam przecinek, spójnik łączny "i" albo spójnik wynikowy "więc"/"toteż".

5. Jakie są rodzaje zdań złożonych podrzędnie? Właśnie tu przyda się wiedza o częściach zdania. Bo trzeba wiedzieć, że każde zdanie podrzędne jest niczym innym, jak zwykłą częścią zdania (przydawką, dopełnieniem itp.) rozwiniętą do rozmiarów całego zdania. Określa przecież jeden wyraz zdania nadrzędnego. W przykładzie: *Podaj mi książkę, (która?), która leży na parapecie.* - określony jest rzeczownik "książka". A co jest określeniem rzeczownika? Oczywiście - przydawka. Tylko że tu mamy do czynienia nie z określeniem jednowyrazowym, a z całym zdaniem - jest to zdanie podrzędne przydawkowe. Podobnie jest z innymi zdaniami podrzędnymi.

- **zdanie podrzędne podmiotowe** (odpowiada na pytania podmiotu) - określa "niedopowiedziany" podmiot w daniu nadrzędnym, np. *Zrobił to ten (kto?), kto wyszedł ostatni.*
- **zdanie podrzędne orzecznikowe** (odpowiada na pytania orzeczenia imiennego) - określa "niedopowiedziany" orzecznik np. *Mój brat jest taki (jaki jest brat?), że trudno z nim wytrzymać.*
- **zdanie podrzędne przydawkowe** (odpowiada na pytania przydawki) - określa jeden z rzeczowników zdania nadrzędnego, np. *Za domem jest las (jaki?), w którym rosną prawdziwki.*
- **zdanie podrzędne dopełnieniowe** (odpowiada na pytania dopełnienia) np. *Porozmawiamy o tym (o czym?), co się wczoraj stało.*

- **zdanie podrzędne okolicznikowe** (odpowiada na pytania okolicznika)
np. *Zachowujcie się tak (jak?), żeby nie było problemów. (okolicznikowe sposobu);*
Zasiądziemy do Wigilii (kiedy?), gdy zabłyśnie pierwsza gwiazdka. (okolicznikowe czasu)

ZDANIE ZŁOŻONE PODRZĘDNE	
<div style="display: flex; justify-content: space-around; border: 1px solid black; padding: 5px;"> 1 2 </div>	
PODMIOTOWE	Zwycięży ten (kto?), kto pierwszy przybiegnie.
ORZECZNIKOWE	Mróz był taki (jaki?), że nos czerwieniał.
PRZYDAWKOWE	Szukam książek (jakich?), które mówią o sztuce.
DOPEŁNIENIOWE	Wierzę temu (komu?), kto ma niezbitę dowody.
OKOLICZNIKOWE	Spotkajmy się wtedy (kiedy?), gdy zajdzie słońce.

Przykłady w tabeli dotyczą tego rodzaju wykresu (z lewej),
gdzie zdanie nadrzędne występuje jako pierwsze.

Drugi wykres (z prawej) jest omówiony na przykładzie poniżej. (p. 6)

6. Jak się zabrać do zrobienia wykresu zdania złożonego podrzędnie? Przede wszystkim analizujemy zdanie (liczymy orzeczenia), dzielimy całość na zdania składowe i numerujemy je. Nigdy nie zakładamy, że nadrzędne jest zdanie pierwsze - na planszy powyżej widać, że może być odwrotnie. Zdanie nadrzędne zadaje konkretne pytanie, na które odpowiedzią jest zdanie podrzędne.

Przeanalizujmy taki przykład: *Tak się wyśpisz (1) (jak?), jak sobie pościesz. (2)* Proste jak drut - drugie zdanie składowe jest zdaniem podrzędnym okolicznikowym sposobu. Ale przecież przysłowie brzmi: *Jak sobie pościesz (1), tak się wyśpisz. (2)* i na pewno w takiej formie pojawi się na sprawdzianie. To co wtedy? No właśnie, ten układ wymagałby zadania pytania "tak co się stanie?" Takie bezsensowne pytanie to wyraźny sygnał, że zadało je zdanie podrzędne, czyli nadrzędne jest zdanie drugie. Trzeba zatem przeczytać najpierw to drugie, a pytanie do pierwszego nas